

IORGA MIKLÓS
ÉS A SZÉKELYEK ROMÁN
SZÁRMAZÁSÁNAK TANA

IRTA:
TÓTH ZOLTÁN

11. 213/132

ORSZ. SZÉCHENYI-KÖNYVTÁR	
Növekedéskönyv	
1942. év	8014 sz.

Iorga Miklós és a székelyek román származásának tana.

A trianoni megszállás idején román körökben nagy divat volt a székelyek állítólagos románságának kérdésével foglalkozni. A román tétel szerint a Székelyföld a román faj nagy temetője, századok folyamán százezer és százezer román pusztítója, olvasztó kohója. A székelység nem őslakó a maga földjén, mert ez Trajanus kora óta a románoké. A vitéz határőrző székely-fajta csak jövevény és csak rátelepedett az ősi jussából kiforgatott románságra. A „jövevények” lassankint beolvasztották a székelyföldi románok nagy részét. Az elnyomás és beolvasztás annyira kevertté tette a székelyek véré, hogy abban ma a román elem van többségben, tehát a székelyeket akár románoknak is lehet tekinteni. A székely-román azonosításnak nem akadt olyan tudományos hangú román képviselője, aki a székelyeket mindenestől románoknak tekintette volna, de a köztudat a mérsékeltebb állításokat túltorzítva, olyan formában tette magáévá, amely szerint a székelyek valóságos románok, akiket az idők mostohaasága egy barbár ázsiai farkas, a magyarok karmaiba hajtott, ahonnan meg kell menteni és az anyanép keblére vissza kell vezetni őket. Politikumból az áltudományos román körök is magukévá tették ezt a tételt, rajtuk keresztül pedig egyrészt a román társadalom, másrészt a kormányhatóságok is felfigyeltek a székely-román kérdésre; ennek a figyelemnek igen sok keserves gyakorlati következménye lett a székely-magyarság számára. Az elmúlt két évtized alatt a románság kísérletet tett arra, hogy az államhatalom minden fegyverével felszerelve, az erőszak és az édesgetés minden módszerének latbavetésével felvegye a harcot a székelységnek a román fajta számára való meghódítására.

A magyar közhit a székelyek románságának tanát — helyesen — Iorga Miklós nevéhez fűzi. A tan kialakulásának történetét és érvényesülésének körülményeit azonban csak kevesen ismerik. E tanulmány célja ezt a kérdést ismertetni.¹

A székelyföldi görög keleti és görög katolikus székelyek létéről a liberális korszak erdélyi román vezetőférfiai tudtak már a világháború előtt. A hajdudorogi magyar görög-katolikus püspökség felállítása (1912) részben a székelyföldi görög katolikus románok nemzetiségi sorsa miatt izgatta fel mód felett a román kedélyeket. Nem lehetett titok előttük az,

¹ A székelyföldi románság multjának tudományos vizsgálata nem feladata e tanulmánynak.

amire már De Gérando Ágoston 1845-ben rámutatott,¹ t. i. hogy a székelység tömegesen olvasztja magába a körében és környékén élő románokat. De Gérando azt is észrevette, hogy a szétszórt lakosság erdélyszerte hajlamos beolvadni a tömeges lakosságba. Ez a közismert tétel érvényes a székely-román kérdés megítélésében is. Ez tűnik ki Balogh Pálnak a XX. század első éveiben írt két statisztikai tanulmányából is.² Balogh egyrészt Lenk vegyesértékű Lexikonja,³ másrészt az 1890. és 1900. évi hivatalos magyar népszámlálás adatainak összevetésével, ha nem is hibátlan, de hozzávetőlegesen hű képet rajzolt Erdély és a Székelyföld magyar-román népi ingadozásairól. Ahol magyar kisebbség román néptöbbséggel áll szemben, az eredmény majdnem mindenütt elszomorító; a Székelyföld ellenben belső területén és a széleken egyaránt jelentős nyereséget szerzett a magyar fajnak. A székelyföldi románság fogyása általában tehát természetes jelenségnek tekinthető. A románság beolvadása a fenti területen tény, de kár volna e tényből akár magyar, akár román részről túlzásba menő következtetéseket levonni. Tévedés volna a román beolvadás, tehát bizonyos százaléku román eredetű székelység létezését tagadni akár szegényből, akár más megfontolásból, hiszen a másszármazású székelyek is egyenrangú tagjai a lelki magyar nemzetnek. Tévedés viszont a románság egy részétől a székelyföldi románság jelenlétéből fantaszlikus és semmi módon nem igazolható, délibábos meséket koholni arról, hogy a Székelyföld valamikor tiszta román föld lett volna. Beolvasztásról sem beszélhetnek román részről, mert itt egyszerűen önkéntes beolvadás történt. A kérdés tudományos vizsgálata feltétlenül megköveteli az érzelmi talapzatról való levételt; ez azonban a nemzetiségi kérdésnek különlegesen érzelmi jellegét tekintve, közel áll a lehetetlenséghez. Az érzelm teljes kiküszöbölése az ítélkezésből szembenáll a nemzetiség élet-folytatásának gyakorlatával, etikájával. Tehát: nem jó román az, akinek nem fáj a székelyföldi románság természetes beolvadása a magyarságba. A nemzetiség gondolköréből tekintve egészen természetes a románság törekvése az ilyen folyamat megakadályozására, megállítására és megfordítására. De nem menthető a múltba visszavetített hamis történelmi, néprajzi, stb. tételek kitalálása a nemzetiségi hódítói szándék lelki alapjainak megerősítésére. A székely-román kérdés megoldása ennél fogva a helyes arányok megtalálásában rejlik. A rendelkezésre álló források és tényezők vizsgálata hozzásegíthet bennünket a feladat megoldásához.

A székelyek állítólagos román származásának kérdése pedig távolról sem mentes a politikai vonatkozásoktól. A nagy magyar-román per hatalmas kérdés-tömegébe külön fejezetként szervesen ágyazódik bele. Egyik gyökérkérdése a román folytonosság Erdély földjén, a másik, vele kapcsolatos, a székelyek eredete. A vitázó felek ezért foglalkoznak anynyit ezzel a két kérdéssel. A székely-román kérdés tehát tulajdonképen

¹ *La Transylvanie et ses habitants*. Paris, 1845. II, 170–1.

² *A népfajok Magyarországon*. Bp., 1902. — *Erdély fajnégei s a székely kérdés*. Kolozsvár, 1903.

³ *Siebenbürgens geographisch-, topografisch-... Lexikon*. Wien, 1839. I–IV. köt.

részjelensége a folytonosság kérdésének. Ha a folytonosság tétele be volna bizonyítva, ez történelmi joggal látná el az erdélyi román-ságot a Kárpátok ölen és a közelmúlt Nagyromániájában, viszont a Székelyföld ősi román jellegének bebizonyítása is bizonyos előjogokkal ruházná fel az onnan már-már tökéletesen kiszorult román fajt. Innen az a nagy buzgalom román részről, hogy tudományos eszközökkel, vagy akár csak tudományos bűvészkedéssel bizonyítsák be a románok ősi mivoltát az izzig-vérig magyar Székelyföldön.

A székelyek román származása tételének nélkülözhetetlen feltételeⁱ közt — a kontinuitás feltételezése mellett — ott volt a belőle kinőtt vágy a dáko-román birodalom „visszaállítására”. A minden románlakta terület politikai egyesülését szolgáló gondolat a múlt század harmincas éveiben vált általánossá, és pedig a Kárpátokon túl, tehát nem az erdélyi román-ság körében. A székelyek román-ságának tételét csak akkor lehetett kifejteni, amikor már széles néprétegek esküdtek a dáko-román birodalom gondolatára és amikor a politikai vágyak benső heve valóságos formában volt képes feltüntetni a székelyek román származását. Mint minden jelentős politikai gondolat, az egyesülési eszme is előbb a kiválasztottak, egy szűkkörű társaság birtoka volt, s onnan terjedt át lassankint a tipikusan nehézlejtő tanuló, a közvélemény tudatába. Ez a folyamat, Romániában és Erdélyben egyaránt, a kilencvenes években ment végbe. Ott a Liga Culturală izgatása, itt a memorandum-per hullámai vitték el minden kunyhóba az összes románok egyesítésének gondolatát. Az eljövendő Nagyrománia testében éktelen idegen testként, szűrő tövisként tűnt fel a majdnem tökéletesen román népi elemek közé szívetelődő székelység. A beteljesedni vágyó eszme képére felvetültek a jövő Románia nemzetiségi kérdéseinek körvonalai is. A háború előtti Románia egész szellemi élete e nemzeti eszmére nézve és e nemzeti eszméért dolgozott. Nem csodáltnivaló tehát a székely-román kérdés felvetődése, ellenkezőleg: az lett volna csodálatos, ha nem kerül felszínre.

Iorga Miklós volt az, aki finom ösztönrel megsejtette a székelyek román származásának mint politikai fontosságú kérdésnek jelentőségét, ő keresett először érzelmi, történelmi, néprajzi, nyelvészeti, biológiai stb. érveket a tétel bizonyítására, ő terjesztette el a tant széles néprétegek körében és végül az ő nyomán indult el néhány „tudományos” követője, hogy folytassa a bizonygatást. A következőkben — a kérdés kritikai taglalásának mellőzésével és a történelmi vonatkozásoknak csupán érintésével — a székelyek román-ságának kérdését mint a Iorga elindította kezdettől hosszú utat megjáró folyamatot igyekszem bemutatni. A kérdésnek történelmi, nyelvészeti, emberföldrajzi, néprajzi, élettani stb. szempontból való kritikai feldolgozása újabb feladat lesz.

A székely kérdés nem tűnhetett fel már Iorga pályájának kezdetén. Gyakori nyugati utazásai alatt csak keresztülrobogott Erdélyen és Magyarországon, de sohasem tartózkodott területén huzamosabban. 1899-ben azonban hosszabb időt töltött Erdélyben, történelmi források után kutatva Brassó, Szeben és Beszterce levéltáraiban. Ekkor tűnhetek fel előtte először, talán Brassó piacán, a székelyek. Ekkor ébredhetett fel benne

az érdeklődés e különös magyar faj iránt, mely annyira útjában áll Kelet-erdélyben a román érvényesülésnek. Közelebről ekkor még nem ismerhette őket. Egyik 1902-ben megjelent erdélyi tárgyú könyvében¹ még semmi sem mutat a székelysége vonatkozó érdemleges ismereteire, mindössze annyit jegyez meg róluk, hogy a többi magyarokat messze megelőzve kerülhettek Erdély keleti szélére határt védeni. Első nagy németnyelvű román történelmi összefoglalásában, néhány esztendő múlva már részletesebben kifejti a székelyek egy részének román eredetére vonatkozó tételét. Eszerint ezek már nem tudnak románul, de büszkén vallják magukat románnak — magyar nyelven. Azt is hozzáteszi, hogy ezek a szerencsétlen elmagyarosodott románok néhány év alatt román iskolában jól megtanulnának anyanyelvükön. Papjaik ekkor még — szerinte — románok, de félő, hogy a magyar statisztika hamarosan magyarokat fog belőlük csinálni.² Ezzel szemben nem felejt el kiemelni a román állam megértő magatartását a moldvai csángók iránt, akik bántatlanul magyarok maradhatnak és semmiféle elnyomástól nem kell szenvedniök.³

Eddigi értesüléseit Iorga minden bizonnyal erdélyi utain a román értelmiségtől nyerhette. Ekkor találkozott kivált Brassóban a tüzesvérű, még fiatal egyetemi tanár az erdélyi román értelmiség néhány tanárképviselőjével.⁴ Balázsfalván megismerhette egy Moldovan János keményveretű románságát és egy Bunea Ágoston szigorú „kisebbségi” erényeit. Lehetetlenség lett volna, hogy ezek a lelkes román egyházi férfiak bizalmas beszélgetések keretében meg ne tárgyalták volna az erdélyi románság legveszendőbb hányadának sorsát. Az általános vélemény reménytelennek látta ezt a sorsot és a mentés munkáját teljesen kilátástalan erőlködésnek minősítette.⁵ Ez a vélemény később még Nagyromániában is elég általános marad a román értelmiségi körökben. A reménység elhintett magva azonban termékeny talajra talált a román történelmet épen akkoriban átértékelő és új szintézisben bemutató fiatal Iorga nacionalista lelkében.

Mindez csak csira volt. A székelyekkel és egyben Erdéllyel közelebről csak 1905-ben ismerkedett meg. A nemzetiségi kérdés hosszabb tespedés után ekkor kezd újból divatossá válni. Erdélyben a politikai tevékenység újrafelvétele jelentette a mozgalmasabb korszak kezdetét. Romániában pedig épen Iorga szenvedélyes agitációja, egyelőre irodalmi keretek közt, a Sămănătorul című folyóiratban hoz újabb kiéleződést politikai téren. Ebben az esztendőben adják át rendeltetésének fényes és hosszas ünnepek keretében az Astra néprajzi múzeumát Nagyszebenben. A sok ó-királyságbeli politikai nagyság mellett megjelenik az ünnepeken maga Iorga Miklós is, előadást tart, majd az erdélyi románság

¹ *Sate și preoți*. București, 1902. 93.

² *Geschichte des rumänischen Volkes im Rahmen seiner Staatsbildungen*. Gotha, 1905. II. 383.

³ I. m. 385.

⁴ V. ö. Iorga, *Oamenii cari au fost*. Vălenii-de-Munte, 1911.

⁵ Az általános nézettől elütő derűlátás mutatkozik meg a *Telegraful Român* egyik 1911. október elejéről való cikkében. Nagygalambfalván 72 magyar nyelvű, de állítólag román öntudatú család az Albina bank támogatásával hitelszövetkezetet létesít, földbirtokot vesz és parcelláz fel tagjai közt és megszerzi a falu gazdasági hegemoniáját a magyar vallású székelyekkel szemben. L. *Magyar Kisebbség*. II (1932), 397.

örömnapijának lezajlása után körutat tesz Erdélyben. Nagyrészt román-lakta területeken tett útjának gyümölcse egy kétkötetes útleírás lesz.¹ A Székelyföld sem maradt látogatatlan. Vérmérsékletének megfelelően lorga seholsem időzik hosszasan. Felületesen kapkod és a részletről hamar az egészre következtet. A Székelyfölddel sem bán k el különbül. Brassóból kiindulva — leszállás nélkül! — kényelmesen végiggördül a székely körvasúton és Gyimesnél, mint aki jól s alaposan végezte dolgát, elhagyja Magyarországot. E röpke utazás alapján lorga részletekbe menő véleményt a székelységről nem alkothatott, ilyet azonban bőségesen nyilvánít. A székely ember testi-lelki alkata, nyelve, életmódja nyitott könyv előtte, sőt a székelység egy részének románságát is sikerül hirtelenében megállapítania. Világos, hogy mindezt megelőzően az erdélyi román értelmiségtől hallhatta.

A Barcaságon áthaladva a román történelem jelenetei elevenednek meg előtte. Mihály vajda és Radu Șerban robognak hadaik élén diadalok felé. A hegyek felé tekintve, elszórtan a székelyeké között, román falvak körvonalait véli felismerni. Minél több románt akar látni. „Ahol két templomot látsz — írja —, az egyik a mi falusiainké... Itt a román tanult embernek meg van az a fájdalma, hogy olyan sokat talál a fajtájából, aki még annyira sem tud románul, hogy elmondja, amit mégis elmond, büszkén, magyarul: „Román vagyok!” A pap a liturgiát még románul, a prédikációt már magyarul kénytelen mondani, ha azt akarja, hogy meg is értsék. Alig akad, aki a templomi énekeket románul tudná. Gyakran még a pap is csak töri a román nyelvet. De ha már ilyen szomorú a helyzet, valamivel csak kell vigasztalódnia a megszorodott utasnak. Ezen a vidéken „a mieink nem voltak képesek helytállani. Ők a hódítóknak vitézi vért, öltözetet és szokásokat adtak. Még ma is megkülönböztetheted a fajszekelyt a keveredett szekelytől; az utóbbinak finomabb felépítésében, barna orcájában és élénk szemeiben felismered fajtánk sajátosságait. Elvesztésük a szekelyek közepette annál könnyebb volt, hogy egyik is, másik is ugyanazt az életet élte és nem választotta el őket egymástól osztály- és foglalkozási gyűlölet.” Mindezek tetejébe még azt is megtanulhatjuk az utazó lorgától, hogy a szekelyek minden időben lelkesen támogatták hadaikkal az Erdélybe sűrűn beütő román fejedelmeket.²

Lorga a székelyföldi románság múltjáról is nyújt hirtelen tájékoztatót. A román vallású, de magyar nyelvű románok a székelység kellős közepén — szerinte — olyan időben érkeztek ide, akár keletről, akár nyugatról, amikor a szomszédok ereje valamivel csökkent. Az ellenségeskedés székely és román közt szidalmakban, dulakodásokban nyilvánul meg, de a köztük levő viszonyt főképpen a magyar kormánykörök uszítása mérgejsíti el. Lorga mindezt csodálatosképpen a vonatablakból látja; de meglát egyebet is. Csak egy mondatot idézzünk belőle: „Ahol a legtavolabbi idők óta a bogumil románok (?) szombatja volt, ott alapították a ferencesek csíkszombati (!) híres zárdájukat, Csíkszeredát.”³ Hogy

¹ *Neamul românesc în Ardeal și Tara Ungurească*. Buc., 1906.

² I. h. II. 709–14.

³ I. h. 716.

honnan vette a bogumil románokat és hogyan lett a szombatból szerda, vagy ha úgy tetszik, a szerdából szombat, nincs miért firtatni. De ez a homály világosságot áraszt, belevilágít Iorga munkamódszerébe. A helységneveket azonnal romanizálja, Sepsiszentgyörgyből Sepsi-Sin-Gheorghiu, Gyergyószentmiklósból a még románul is ugyancsak fonák Gherghiul Sf. Miclăuş lesz. Utóbbival kapcsolatban a környék eredeti román voltáról is felvilágosít bennünket. „Mindaz, ami ettől keletre terül el, új szerzeménye ennek a rabló (!) Monarchiának. Egészen addig, ahol Toplica falvai találhatóak, régente Moldva fejedelme uralkodott. Csak 1760 után kezdődtek panaszok felmerülni ellene, hogy túllépte a határt. A hatalmasabbaknak és a ravaszabbaknak volt igazuk. II. József (?) az 1770-es években (?) azzal dicsekedhetett, hogy a császársághoz csatolt egy akkora sziklás és óriási erdőségekkel borított tartományt, mint két vármegye (?). Azért mind a mai napig mutatják, hogy hol volt a régi és becsületes (!) határ és a falvak templomcskáinak szent asztalán a romani (Moldva) püspök oltárterítői vannak. A Békás-szoros körüli jó, tiszta román falvak egész csoportja tudvalevőleg ezen nemrégén végrehajtott rablás (!) folytán került Magyarországhoz.”¹

Ezek után Iorga örömmel állapítja meg a legrománabb falvak és emberek jelenlétét. Széles lendülettel és rikító színességgel leír egy lakodalmas menetet. „Ezek az emberek feltétlenül románok!” — mondja ki határozottan. A kalauz kiábrándítja: — „Csángók!” — A gyimesi állomáson egy székely leánykából minden áron ki akarja préselni, hogy tulajdonképpen román, de nem sikerül. Egy másikat mintha románul hallana beszélni, de mire ezen a nyelven szól hozzá, a lány hamar elfordítja fejét. „Nu ești română?” — kérdezi a román székelyeket kereső tudós, de itt is csak azt kell megtudni, hogy a gyimesi csángók magyarok és nem románok.² Magyarul jól beszélő felesége elbeszélget egy román anyától és magyar apától született leánnyal, ez is alig pár szót tud románul, de elmondja, hogy a faluban román pap és tanító, sőt még román szolgabíró is van. Románul tudó ember azonban alig akad. „És hogy a pohár egy utolsó méregcseppel teljék meg: itt a magyarok és a románok nagyon jól élnek egymás mellett” — írja Iorga. Mindezek után nem csodálható, ha Erdélyből távoztában azt a tanácsot köti a királyságbeli román lelkére: ne utazzék Gyimes-Palánka felé!³

Erdélyben szerzett benyomásait később is hűen megőrizte, sőt újabb észrevételekkel kísérte. Mint kitűnő propagandista és agitátor, igen jól tudta, hogy egy nézet elterjesztésének legcélszerűbb módja a gyakori ismételtetés egyszerű formában. A székely-román kérdés gyakran visszavisszatér Iorga előadásáiban, füzetekben, tudományos műveiben, tankönyveiben. Egy 1906-ban írt cikkében még elég szerényen nyilatkozik az „elszékelyesített románok” számáról.⁴ 1907-ben újabb részletekkel

¹ I. h. 720. — Felesleges cáfolatba bocsátkozni.

² I. h. 722—3.

³ I. h. 724.

⁴ „Ebben az idegen tartományban az emberek százainak és ezreinek román arca, öltözeke van, de nem tudnak románul.” *O luptă literară*. Buc., 1916. II, 281.

gazdagítja olvasói tudását a székelyekről. Megtudhatják, hogy a magyar és a székely nem egy, hanem két nép. Még a beszédük is különbözik egymástól. A székelyek külseje és ruhája olyan, mint a románoké, „ugyanis vérünk is folyik ennek a székely népnek ereiben, amely a mi elnemzetietlenítésünket okozta és a ruházatot legnagyobb részben tőlünk kapta, mi művelt nép voltunk, míg ők a sorstól reánkdobott barbár fajta voltak.”¹

Megismétli állításait, sőt megtoldja őket a világháború idején. A székelyek szerinte nem magyarok, hanem „külön nép”. A magyarok tudják és takargalják ezt a tényt, de a székely, ha megkérdezik, mindig székelynek vallja magát, sohasem magyarnak. A székely a múltban a magyart két formában ismerte: jobbágy és földesúr formájában. Az első lenézte, a másodikat gyűlölte. A székelyeket mai lakóhelyükre a magyar királyok telepítették be a régi lakók, a románok közé. Eleinte sokkal jobb viszonyban voltak ezekkel, mint a magyarokkal. A székelyek zárt tömegekben költöztek be, ezért sikerült a románokat hamar beolvasztani. A román művelődési hatástól azonban nem maradtak érintetlenek, házuktája, sőt széki berendezésük is román. „A székekkel való kormányzást csak a székelyeknek és — a cigányoknak kölcsönözték.” A székelyek ösztönösen mindig is érezték román vérüket, ezért a moldvai vajdákkal karöltve szívesen prédálták az erdélyi magyar urak birtokait s ebből székely-román testvériség fejlődött ki. „Egy nagy és tartós paraszt-egység létesült a moldvai románok és gyakran a Székelyföld román *testvérei*”² közt. Anélkül, hogy valaki megparancsolta volna, ezek a csatákban amazok mellé álltak. Példa rá több is akad Nagy István, Rareș Péter és Mihály vajda idejéből.³

Iorga nyilván túl sokat várt a székelyek képzelt román ösztöneitől. A román betörés visszaverése idején vagyunk, 1916 vége felé, amikor a román hadsereg véres fővel menekül Erdélyből. Megmagyarázhatatlan derűlátással Iorga mégis az ősi román vér lüktetését keresi a székely ereken. „A magyar hatóságok hetven esztendeig, közel egy évszázadig magyarrá igyekeztek őket tenni. Iskolákat állítottak, birtokokat adtak nekik, elárasztották őket minden jóval. Az oláh ellen izgatták őket... És lehetséges, hogy a románok mostani megjelenése felébresztette lelkükben az új tanítás ellenére az ősi ösztönöket, amelyek csak nagynehezen tűnnek el a nép fiának fejéből.”⁴ Iorga tehát komolyan vette saját agyrémét. A szörnyű visszavonulás idején, amikor a Moldvára zsugorított Romániában alig volt már lélek, Iorga a iasi katonai iskola (Școala Militară) növendékeit azzal ámulésként idézi 1917. január 11-én tartott előadásában, hogy az erdélyi magyarok helytállanak ugyan, de nem ösztönből, nem saját lényegük szerint, mindössze az iskolák által beléjüknevelt hazafias öntudatból és a hatóságok hivatalos parancsára.⁵ Iorga nézeteit megerő-

¹ Ceva despre Ardealul românesc. Buc., 1907. 3.

² Iorga kiemelése!

³ Secuimea. Neamul Românesc. 1916. szept. 1. (L. Războiul nostru în note zilnice, Craiova 1922, II, 109.)

⁴ I. m. 110.

⁵ Sufletul românesc. I. m. Craiova, 1923. III, 18.

sítette az a körülmény is, hogy 1905-i útleírásában foglalt ötleteit a székelység román eredetéről mások is kezdték hangsúlyozni;¹ ezt Iorga bírálati ismertetésében örömmel üdvözölte.²

Az 1913–1916 közt eltelt idő kibővítette Iorga tudásanyagát a székelyekről.³ A Veress Endrétől rendelkezésére bocsátott székely-moldvai vonatkozású okiratokat a Román Történelmi Bizottság értesítőjében nyilvánosságra hozza.⁴ Bevezető tanulmányában, a maga módján, szabad értelmezéssel és a helynevek téves eredeztetésével, felhasználja a magyar forráskiadványok egy részét, leggyakrabban a Székely Oklevéltárat. A székelyek szerinte betelepítésük óta állandóan erős román hatásnak voltak kitéve. „Akárcsak a románoknak, nekik is kezdettől fogva, határozott katonai érdemeik voltak...” A „primipilus” magyarul nem más, mint „lovasság” (!), a „comes” pedig megfelel a román vajdának. A faluközösségekben ugyanaz a szokásjog uralkodik, ugyanaz az életforma. Természetesen nincsen forrás, amelyből a székely-román keveredést és közeledést kiolvashatná, de van cél, amelynek érdekében bizonyítani kell, s ez a Székelyföld eredendő román mivolta. „Ez a hasonlatosság a szokásokban — írja — kétségtelenül meggondolkoztatja az embert. Eleitől kezdve kizárja a lakatlan területekre való betelepítés gondolatát, ahová a románok mint menekültek jöttek volna, Magyarország királya azon óhajának megfelelően, hogy országát benépesítse, vagy mint a fogoly bessenyők, akiket... szétosztottak a győztesek közt, vagy különleges feltételek mellett az ország védelmére tartottak. Mi kétségtelenül semmit sem vettünk át a székelyek népi műveltségéből; de ki tagadhatná, hogy népi műveltségünkben ők semmit sem kölcsönöztek?”⁵ Román átvétellel magyarázhatók a -mir és -slav végződésű nevek, valamint a zsidó bibliai személynevek szokása a székelyeknél. A szentekről elnevezett helynevek (Szentlélek, Nagyboldogasszony, Szentdemeter stb.) a keleti egyházban szokásos szentnevek ugyan, de eredetük a német lovagrend hatásában keresendő. Ezt a tételt meg sem kísérel komolyan bizonyítani, mert az egy poroszországi Marienburg felemlítése nem tekinthető annak. A német lovagok azok, akik százszokat és katolikus magyarokat telepítenek Erdély délkeleti részébe. „Ha e feltevés által Attila elveszteni ősatyai jogait és a székelység hétszázados múltját, ki tehet róla!”⁶ — írja gúnyosan. A tatárjárás döntő fontosságú tényező a székely-román viszonyban. A székelység védelmi állásba szorul a Kárpátok vonalán, holott azelőtt súlypontja a gerinctől keletre volt, a románok pedig inkább keletebbre húzódtak, ahol „a tatárok távoli fennhatósága alatt kevés adóval helyze-

¹ Enescu Ion és Enescu Iuliu, *Ardealul, Banatul, Crișana și Maramurășul din punct de vedere agricol, cultural și economic*. Buc., 1915.

² *La question roumaine en Autriche et Hongrie*. Buc., 1915. 30.

³ Az 1913/14. egyetemi évben az erdélyi románokról adott elő. Eredményeit kibővítve két kötetes munkában bocsátotta közre (*Istoria Românilor din Ardeal și Ungaria* Buc., 1915. Franciául is. Buc., 1915–1916.).

⁴ *Acte românești din Ardeal privitoare în cea mai mare parte la legăturile Secuilor cu Moldova* (Buletinul Comisiei Istorice a României. II (1916). 179–272.).

⁵ I. m. 182. — Ennek ellenkezője tűnik ki: Iorga, *Hist. des Roum. de Tr. et de H.* Buc., 1916. I, 64.

⁶ I. m. 182–3.

tük sokkal könnyebb volt." Mondanunk sem kell, hogy e vélemény teljesen légből kapott, semmiféle forrásra nem támaszkodik. A királyi várak mellé mint „iobagiones castrenses” (!) újabb románok kerülnek, mint „szabad emberek, megbecsült harcosok, önkormányzati privilégiumokkal rendelkező falvakkal”, mint Oláhfalú, Várhegy, vagy Székelynéz (!?)¹

Iorga feladata bebizonyítani, hogy a románság őslakó a Székelyföldön. Még az sem baj számára, ha közben a régi románok kipusztulnak, beolvadnak a székelységbe, elsőbbségüket biztosítva érezi. A később, szerinte „újra” betelepülő románok már örökölik az őslakó jogát. Aki állít, annak természetesen bizonyítania is kell. Erre pedig források híján, még Iorga agyafúrt dialektikája sem képes. Tény, hogy a Székelyföld és Moldva népe közt a viszony legtöbbször jó lehetett. A Kárpátok két oldalán a lakosság főként állattenyésztésből élt. A kézdivásárhelyi székely pásztorok rendszeresen álljártak legeltetni moldvai területre és ezt a szokást századokon keresztül a moldvai fejedelmek és a târgu-ocnai kamarások mindegyre megújított okmányokkal törvényesítették, amint erről épen Iorga utóbb említett kiadványában az adatok sokasága tanuskodik. A határok abban az időben nem voltak áthatolhatatlanok, sőt még pontosan megvonva sem voltak. A modern államvezetés fejlődésével csak Mária Terézia idejében, 1769-ben kerül sor a székely-moldvai határ pontos megállapítására, amiből majd bonyodalmak és végül teljes rendezés következik. Annyira nem a mai értelemben vett határok voltak a két ország közt, hogy a fejedelmek rendelkezési lehetősége időről-időre az elismert határokon túl is érvényesülhetett. Rareș Péter moldvai vajda például, igaz, a János és Ferdinánd közötti harcok igen zavaros idejében, védelmébe vehette Marosvásárhelyt.² Bethlen Gábor pedig, szintén háborús körülmények közt, kiváltságlevelet ad a határon túl lakó tatrosiaknak.³ A határok ilyen laza mivolta tette lehetővé, hogy 1562, tehát a székely jogok első komoly megcsorbitása után, a moldvai román tömegek átáramlása a Székelyföldre erőteljessé válhatott. A székely birtokviszonyokon ütött résen behatoló nagybirtok jobbágyságot könnyebben megtalálhatta a behozott románokban, mint az önérzetes és régi jogait elfeledni nem akaró székelyekben.⁴ A székely kiváltságok érvényessége idején természetesen lehetetlen számottevő román lakosságot elképzelni a Székelyföldön. Utána mint jobbágyság és pásztorok valóban megjelennek, de sehol sem olyan nagy mértékben, hogy a Székelyföld etnikai egységét veszélybe sodorhatták volna. A felfedezhető román nyomokat tehát a legnagyobb tévedés volna Iorga módjára pusztulóban lévő őslakosságnak tekinteni. Iorga a Moldva és a Székelyföld közt lévő patriarkális békés viszonyt a székelybe beolvadt román vér ösztön-tényeinek tekinteli és ugyancsak erre magyarázza a székelyek hadakozásait a román fejedelmek támogatására, mint pl. Mihály vajda betörésekor, holott azt a székelység rendi magatartása az erdélyi fejedelmek központosító és

¹ I. m. 183-5. Vö. Iorga, *Ist. Rom. din Tr. și Una*. Buc., 1915. I. 76. Nem foglalkozhatunk ezen a helyen Iorga teljesen légből kapott állításainak cáfolásával.

² *Székely Oklevéltár*. II, 69.

³ *SzékOkl.* VI, 51-2.

⁴ Vö. Elekes Lajos, *A székelyek útja*. Magyar Szemle. 1940. XXXIX, 285.

jogfosztó törekvéseivel szemben tökéletesen megmagyarázza. Iorga számára nem a tudományos igazság a fontos, hanem a román nemzeti közvéleményre gyakorlandó hatás. Ezt a célját el is éri; ismertevelt munkáját fogják utódai a székely-román kérdésben tudományos tanúságtételül leggyakrabban idézni 1916-ban írt újságcikkei e „tudományos” munkájának hangulatából csapódtak le és képeztek élénk ellentétet az akkori román politikai és hadihelyzet rettenetes nyomorúságával. A román betörés borzalmaitól nekibúsult székelység lelkében „román ösztönök” felébredését várni a világ legháládatlanabb foglalatossága volt.

A székely-román tan eddig csak belföldi körökben terjengett. 1918 őszén a „győzelem” órájában nyílt Iorgának alkalma fényes nemzetközi környezetben, a külállamok diplomáciai testülete, az entente-misszió és a királyi család jelenlétében a székely román tévtanról szólni. A nagy átrendezés műve küszöbön állt. A székelység sorsáról némsokára intézkedni kell. A vetés most szökken kalászbá és az aratásra készülni kell. Hangos szóval kell emlegetni, hogy a székelyek nem azonosok a magyarokkal. „Magyarok és mégis másfajta magyarok — mondta a iasi egyetem dísztermében elhangzott beszédben. — Ősi őrség lévén a Kárpátokban, nemzetük tömegétől csak 1200 táján szakadva el, hegyeik közt a románokat nemcsak népi anyagukban, hanem anyagi és szellemi művelődésükben is beolvasztották, olyan hasonlatosságot mutatva fel ilyen formán manapság a mieinkkel, hogy ezt másként mint vérközösséggel megmagyarázni nem lehet. Mint szabad parasztok, előjogos katonák, a magyar főurakban és a tőlük választott és fenntartott fejedelmekben ősi ellenségeiket látták és a mi falusi fejedelmeinkben természetes támaszaikat látták egy olyan szabadságnak, melyről nem voltak hajlandók élve elszakadni. Ezért harcoltak Vasluinál Nagy István seregében anélkül, hogy Magyarország királya küldte volna őket; ezért támogatták Rareș Pétert. Mihály vajda előjogaik megújítását ígérte meg nekik... halála után megírták hőn szeretett kapitányukat. Ezek tények” — erősíti büszke elégedettségével.¹

A nagy fordulat után új helyzet támadt a székelyek románságának kérdésében is. A magyarok és a székelyek külön népi mivoltának bizonygatását a statisztikusok nagy örömmel karolták fel már a békeszerződések körüli hallatlan kavargású propaganda-forgatagban. A székelyföldi románságra most új nap virradt. Az olvadozó és eltűnedező néptöredékből uralkodó réteg lett, a most már beolvasztó törekvésekkel előhozakodó román államhatalom védő árnyékában. A beolvadás ellen folytatott eddigi reménytelen és ernyedő társadalmi-egyházi védekezéssel szemben egy bonyolult állami gépezet minden erőforrása állt rendelkezésre az álromán székelyek áthasonítására, vagy amint mondani szokás — „visszarománosítására”. Az erre vonatkozó elképzelések őse természetesen Iorga volt, s ami a Székelyföldön a megszállás idején elnemzetietlenítő törekvésekben a gyakorlatban történt, azért a felelősség első sorban azt a Iorgát terheli, aki még az átalakulás idején többször megszólal a székely

¹ *La politique de Michel-le-Brave. Iassy, 1918 21—2.*

kérdésben.¹ Bizonyos, hogy a székelység magyar nemzethű magatartása csak keserű kiábrándulást okozhatott volna bárki másnak, csak a maga vesszőparipáján makacsul továbbnyargaló, a valósággal semmit sem törődő lorgának nem; ő 1920-ban mint parlamenti elnök a székelyföldi képviselőket azzal a feltűnéseltető kijelentéssel üdvözölte, hogy a székeleyek rokonai a románoknak, valójában nem egyebek, mint elmagyarosodott románok.²

Mikor Nagyrománia megvalósult, Iorga a székeleyek roménságának kérdésében akkor sem törődött a valósággal. Azt várná az ember, hogy most már meg fog ismerkedni alaposan a vidékkel és népével. 1925-ben rövid székelyföldi utazást te. z. Megszokott sielségét és felületességét most sem velkezi le. A Székelyföld szerinte egészen más, mint Erdély, hiszen eredetileg nem is Erdély (?), lakosai „olyan viseletet hordanak, mint a románoké és olyan nyelvet beszélnek, mint a magyaroké, anélkül, hogy teljesen akár magyarok, akár románok volnának”. A székeleyek nem egységes típusúak, „egyesek teljesen a moldvai román sajátosságait hordozzák, mások a szászok szőke fajtájához közelednek ... nem egy még a sápadt török-finn arcot (!?) mutatja, a fekete szemek ferde vágásával a kicsiny ráncos arcon”. Ilyen elfogultan tekint faji szempontból is a székeleyre: minden jót a románból próbál kimagyarázni.

Valósággal bántja és nyugtalanítja az a határozott, nyugodt kép, amit egy székely városka, Kézdivásárhely nyújt. Ennek legalább a múltját kezdi ki. Örménynek és görögnek utalja ki az érdemet a várossá fejlesztésben, ha már a jelen annyira magyar, hogy az a tíz-húsz román család, a két ezred katona és az egy száz fiatal román pap nem változtathat a helyzeten. Istentisztelet után a két magyar templomból, a katolikusból és a reformátusból özönlik az ünneplőbe öltözött nép az uccára. „A lassú járásban, a méltóságos magatartásban, a tekintetek tartózkodásában van valami egy régi autonóm polgárság jegyeiből, egyesekben a kálvinista „polgár” százados fegyelmeiből is.” A kép erős hatást tesz rá, megérzi a magyar faj szíjjas, kitartó, törhetetlen erejét és ezt nem képes elhallgatni. „A tiszteletérzés egy fajtája hatalmasodik el az emberen — írja. — ... Ezeket az embereket, akik saját otthonukban vannak, meg kell értened, jól meg kell értened, mielőtt melléjük építenéd fészket.”³

Iorga nemzeti elfogultsága néha elképesztő méreteket ölt. „Ha a székely derék ember (om de omenie), ha vitéz, s ha sok más jótulajdonsága van, amellyel az igazi magyar nem rendelkezik, ha jó gazda és pedig a maga erejéből, míg a másik fajta magyar megszokta, hogy az állam szoknyájába kapaszkodjék, annak a ténynek tulajdonítható, hogy a székeleyek nagyrészt román vérségűek” stb.⁴ A néhány ezer ál-románból így a székeleyek többsége lett.

A „visszarománosítás” harcát Iorga később is vitézül vívja. 1926-ban egyik újságcikkében a székely kérdést „nyílt kérdés”-nek minősíti. A ma-

¹ *Secuii „dușmanii” noștri*. Neamul Românesc. 1919. 23. sz. — *Secuimea vorbește*. U. o. 1920. 35. sz. — *Români și Secui*. Revista istorică. 1919. V. 198—9.

² Szádeczky K. Lajos. *A székeleyek oláh rokonságának meséje*. Bp., 1926. 17.

³ *In Secuime. Constatări și date*. Neamul Rom. 1925. 170. sz.

⁴ *Viața Românilor în Ardeal*. Arad, 1926. 21.

gyar tudósok — szerinte — mindent elkövettek, hogy a székelyeket a magyaroknál jobb magyaroknak tüntessék fel. Csináltak már belőlük hunokat és más törökfajú népet, olyan is volt (t. i. Karácsonyi János), aki gepidákat vélt bennük felfedezni. Iorga a sort megtoldja a maga feltevésével: a székelyek nagyrészt románok.¹

Iorga 1926. december 13-i cikkének tekintélyes visszhangja támadt mind a román, mind a magyar társadalom körében. Iorga tanának hatása már előbb is megnyilvánult, így például az állami elemi népoktatásról szóló törvény 8. §-ában, amely szerint „azon román származású állampolgárok, akik anyanyelvüket elvesztették, kötelesek gyermekeiket csakis nyilvános iskolákban, vagy román nyelvű magániskolákban taníttatni”. A törvényjavaslat vitájában 1924. június 24-én Iorga a parlamentben nyíltan kijelentette, hogy a törvénycikk a Pruton túli ruténekre és az erdélyi székelyekre céloz, mert ezeknek román származása nyilvánvaló.² Amint fenti hírhedt cikkében írta: „Néhány gyűrött, sárga, szeplős arcon kívül, a székely arca olyan, mint a mienk és háza, éneke, tánca olyan, mint a mienk. Kezdetben a székelység néhány magyarral a mi fajtánk elvesztettjeiből alakult. És lassan, de biztosan, vissza kell őket vennünk.”³ A cél most tehát világosan kimondatott: A székelységet el kell románosítani!

Semmi külső indíték nem készítette Iorgát nacionalista hódító szándékán kívül a székely kérdés felvetésére. Alapvető tévedése a magyar nemzet és az asszimiláció kérdésének teljesen hamis felfogásában rejlett. A magyar nemzetet középkori eredetű, mesterséges képződménynek állította be. Fontosnak tartotta minden áron kisebbiteni a magyar nemzet történelmi szerepét Erdélyben és Keleteurópában, ezért kellett a székelység és a magyarság különbözőségét hirdetnie. Egyes elhanyagolható részjelenségek, mint a csekélyszámú székelyföldi románság fokozatos beolvadása a székely népbe, azt a tőle is ingatagnak érzett feltevést sugallta neki, hogy a székelyek nagy tömegükben román eredetűek. Másrészt, határtalan derűlátással, sőt elfogultsággal, túlbecsülte a román nemzet műveltségbeli erejét és a román nép belső minőségéből származható beolvasztó erőt. Végeredményben ugyanazon képzelgésnek esett áldozatul, mint a 67-es kor magyar beolvasztói. A valóság azonban nem vett tudomást a hiú elméletekről és érvényesült Iorgának egy más összefüggésben, röviddel hírhedt cikke megírása előtt hangoztatott véleménye: „A nemzet több, mint faj, és feljebbvaló annál. Nem a vér és a csontok sorsszerűségéből, hanem egy erkölcsi közösség öntudatából származik, amely több nemzedéken keresztül haladva, az így alakult történelmi hagyománnyal egyesülve, biztos irányítóvá, tévedhetetlen ösztönné válik.”⁴ Így került nemzeti elvakultságában saját magával szembe az a Iorga, aki a székelyek lelki megnyilvánulásaiiban román ösztönöket remélt felfedezhetni.

Iorga elmélete nemcsak a magyar sajtó tiltakozó hangját váltotta

¹ Secui și Români. Neam. Rom. 1926. 132. sz. (dec. 13.)

² Szádeczky: l. m. 36—7.

³ L. az 1. jegyzetel.

⁴ Ce este și ce poate fi un străin în România. Neamul Românesc. 1926. 130. sz.

ki, hanem ugyanakkor bátorítólag hatott a román társadalomra is. A „Graiul Românesc”, a határokon túli és a határokon inneni szórványrománság kérdéseinek hívatott tolmácsa, lelkesen karolja fel hasábjain a székely-román kérdést. „Egy feltevést — olvashatjuk a lapban —, mely ily nagy történelmi tudásból indul ki, s egy kisebbségbarát (!) politikai pártvezér véleményét, inkább nagy gyakorlati következményeiért, mint tájékoztató értékeiért, terjeszteni kell.”¹ A Cuvântul hasábjain Tolan I. hangoztatja, hogy a Magyar Párt nem követelheti joggal a székelyek feletti parancsnoklást és nem állíthatja, hogy a székelyek a magyar nemzet elválaszthatatlan része, mert a székelyek román eredetűek és a románoknak is van követelni valójuk, „javításra szoruló etnikai veszteségük” a Székelyföldön² lorga mindenható történetírói tekintélye megtette a maga hatását. Magyar részről a megdöbbenés igen nagyfokú volt; ez részben lorgát is meggondolkoztatta. Állítása annyira ingatag volt, hogy az érdeklődő Willer József magyarpárti képviselőnek személyesen kijelentette, hogy „a székelyek román eredetét soha eszeágában sem volt állítani, ő csupán azokat a román elemeket követeli vissza, amelyeket a magyarság a századok folyamán magába beolvasztott.”³ Ezek szerint lorga, legalább is részben, visszakozolt. Hírhedt cikkében ugyan a székelység nagy többségét eredeztette román ősoktól és így ismerte tanítását művének egyik legbuzgóbb folytatója, Opreanu Szabin is,⁴ de tény, hogy ezek után a székelyek teljes román származásának hangoztatásától tartózkodott, sőt az efféle egyenesen hülyeségnek jelentette ki. 1926. december 17-én Willer József magyarpárti képviselő beszédére válaszolva elismerte, hogy Erdélyben a románon kívül még két történelmi, „teremtő”, tehát jogszerinti nemzet van: a szász és a magyar. „E jogokat el nem ismerni, több volna, mint hiba, Olyasmi lenne ez, amit köznapi nyelven hülyeségnek szokás nevezni. És a hülyeségek természetlenek.”⁵

A székelyek román eredetének újra a köztudatba dobása jelentős hatással volt a hiszékeny és nagyravágyásában megcsiklandozott román közvéleményre. Udvarhely megyében, ahol a jövevény román értelmiségbe a Harghita című lap igyekezett lelket verni, állítólag pályadíjat is tűztek ki a székelyek „visszarománosítására”.⁶ A nekibuzdult székelyföldi románság meghökkent kissé lorga ingadozásain és egyenesen felszólította a színvallásra. lorga így válaszolt:

„Én nem vagyok nemzetiségfaló. Nem vagyok, mert nem lehet, de főképen, mert nem jó. Maradjon székely, aki magát székelynek érzi és aki székely voltát bizonyítani tudja. Mi kárt szenved ezzel egy annyi

¹ *Graiul Românesc*. I (1927), 27. 1.

² 1927. jan. 24. sz. (Vö. *Magyar Kisebbség*. I (1927), 114—5).

³ *Magyar Kisebbség*. I (1927), 115.

⁴ „... înutul zis al Săcuilor sau Săcuimea unde, mai bine de jumătate (D-l lorga crede, că aproape toți) au fost Români de ai noștri săcuizaji pe'ndelete.” *Printre Români săcuizaji*. *Graiul Românesc*. I (1927), 13.

⁵ *Magyar Kisebbség*. I (1927), 38. „Mulți dintre Unguri, mai ales dela sate și Secuii toți au același intangibil drept istoric.” *Neam. Rom.* 1926. 130. sz.

⁶ *Magyar Kisebbség*. I (1927), 175.

milliók nemzet, mint a mienk? Joguk van a székelyeknek magukat akár gepidáknak hinni, amint a tudós váradi kanonok kívánja és felvehetik akár — a gepida nyelvet is. De mindenki meg fogja érteni, hogy az, aki a román templomba jár és magát oláhnak mondja, az a mi emberünk és jogunk is, kötelességünk is követelni, még ha nem is tetszenék azoknak, akik elvették tőlünk. Fel fogjuk világosítani és ő is meg fogja érteni, hogy a név és a vallás szükségképeni kiegészítésként követeli a nyelvet. Ennyit és semmit többet.”¹

A bíráló hangoknak volt tehát annyi hatása, hogy Iorga felhagyott tétele szélsőséges formájának hirdetésével. Megjegyzendő, hogy komoly tudományos körökben sohasem tartották lényegesnek Iorga politikai, sőt műkedvelő ízű találmányát.

1927-ben Iorga újra meglátogatja a Székelyföldet. Marosvásárhelyt, a székely fővárosban, a Liga Culturală nagygyűlésén tart előadást. Észrevehetően jól esik neki, hogy a helybeli lojális magyarok meleg hangon udvariaskodnak üdvözlésükben. Figyelmezteti őket a feladatra, ami rájuk a keleti határon „a barbár steppe fenyegetéseivel szemben” vár.² Ez a magyar-román megbékélés hangjának szokott kaptafája Wesselényi Miklós és Rădulescu Eliade óta. Alig képzelhető el, hogyan lehetne ezt az álláspontot az előzővel összhangba állítani. Gyergyószentmiklóson az uralkodólag magyar jellegű, de mindenféle nemzetből származó (?) székelyekről tart előadást.³

Iorga nézeteit lehetőleg hallgatóihoz, illetőleg olvasóihoz méri. A külföld számára írt kisebbségi tárgyú írásaiban⁴ a megbékélést, a nemzetek közti megegyezést, a nemzetiségi jogokat tiszteltetben tartó Iorga tűnik elő. Az a Iorga, aki a Székelyföldre románokat akar befészkélni, aki csendesen, de határozottan „vissza” akarja hódítani a székely nemzetet „eltévelyedéséből”, egyszerre a megértés bajnokává lesz, sőt még román hallgatói előtt is ilyen hangnemet használ, ha úgy tartja kedve.

Egy regáti városkában tartott beszédében megvédi a nemzetiségeket az „idegen” jelzőtől. A szász és a magyar történelmi nép Erdélyben, a székely még inkább. „Romániában ma csak az idegen, aki az akar lenni, aki Romániától idegen.” A követendő módszer: először megbarátkoztatni a nemzetiségeket az állammal, melynek keretei közt a román nemzet egy új nemzeti szintézis létrehozásán dolgozik, s ennek vége a nemzetiségek csendes asszimilálása lesz. A két éles álláspont, a megértés és a beolvastási szándék, kissé tekervényes úton, így találkozik egymással. „Miért ne vezetnők be őket máshová is, mint a föld és az általaj értékeihez? Miért ne nyitnók meg számukra a mi népi és történelmi életünk, irodalmunk kincsestárát olyan mértékben, mint ahogyan

¹ *Graul Românesc*. I (1927), 28.

² *Memorii. Insemnări zilnice*. Buc., é. n. IV, 213.

³ I. m. 214.

⁴ *Les nationalités en Roumanie*. La Revue de Genève. 1921. 890–6. — *Les nationalités en Transylvanie*. Uo. 1923. 229–37. — *Les origines et l'état actuel des nationalités dans la Grande Roumanie*. Arhiva pentru știința și reforma socială 1926. 18–35.

rendelkezésünkre állanak? Miért ne csinálnánk ezekből a testi közreműködőkből lelki társakat? „Szeliden, türelemmel, megértéssel lélekben közeledni fognak a nemzetiségek a román nemzethez és államgondolat-hoz és akkor az új nemzeti szintézisben megoldódik minden nemzetiségi kérdés, megoldódik a székelyek visszarámánosítása is.¹ Ma már nem szükséges rámutatni e felfogás hiú voltára. Nemcsak a székelység és az egész erdélyi magyarság bizonyította be, hogy a nemzetiség a lelki élet olyan ősi mélységeiben, az érzelmi és akarati élet olyan atavisztikus rétegeiben székkel, ahová az anyagi élet csábításai, a keztyűskezű, vagy akár a durván elnyomó politika ereje sem hatolhat le, hanem bebizonyította ezt az egész XIX. századi nemzetiségi történelem, közelebbről maga az erdélyi románság is, melyről Iorga két kötetes történelmi munkát írt. A tanulságokról elfeledkezett, mihelyt fajtája lett Erdély politikai ura és újabb bizonyítékát nyújtotta annak, hogy a nemzetiségi kérdés mindenek előtt hatalmi kérdés.

Amint láthattuk, a székelyekért folytatott harc hevében Iorga sokszor ellentmondott saját magának, hol kisebb, hol nagyobb részt követelve belőlük a román nemzet számára. Kritikusai, így a fiatal olasz tudós, Cialdea Lilio,² akiben a románok jövőbeli „tudományos” propagátorai egyikét remélték megtalálni, rámutattak túlzásaira, úgyhogy túlméretezett állításait már ezért is kénytelen volt kissé szűkebbre fogni. „Felfedezte — írja Cialdea könyvéről szóló ismertetésében —, hogy bizonyos románok azt a nevetséges elméletet találták ki, hogy a székelyek románok voltak és hogy őket el kell románosítani. Senki sem követelt el ekkora baromságot (bêtise). Mi csak azt állítjuk, hogy nagyon sok székely egy magyar dialektust beszél, mert kénytelen volt elhagyni nemzetiségét, vagy ezt a környezet hatása alatt tette meg... ezek az álszékelyek ehhez a szintén üldözött román valláshoz tartoznak, ami igazi eredetüket mutatja.”³ Még pontosabban körülírja a visszahódítandó álszékelyeket 1935-ben. „Az ideiglenesen elvesztett románok közt kétféle van, akiket mostan (magyar) nyelvük ellenére, de az egy forrásból fakadt két román egyház valamelyikéhez tartozás megőrzése címén, fajtánk egységes fejlődése érdekében teljes joggal követelünk.”⁴

A visszahódítás érdekében történelmi érveket kell gyűjtenie. Újból és újból visszatérő motivuma az, hogy a székelyek letelepedését a német lovagrenddel hozza összefüggésbe.⁵ A Székelyföld szláv helynevei nem szláv, hanem szláv-román nevek, ezeket a románság közvetítette volna a székelyekhez, az a románság, mely a köréje letelepedett szlávtságot a

¹ Ce este și ce poate fi un străin în România. Neamul Rom. 1926. 130. sz.

² La Transilvania, aspetti diplomatici e politici, Milano-Varese, 1939.

³ Pages sur les droits des Roumains. . . Buc., 1940. 61.

⁴ Inceputurile și motivele desnaționalizării în Săcuime. Analele Acad. Rom. Mem. Sec. Ist. Ser. III. Tom. XVIII. Mem. 8. 1 l.

⁵ Pages sur les droits, 20 l. — „L'établissement des Székler... est en relation avec l'oeuvre de colonisation sur un fond turc et finnois plus ancien, des Chevaliers Teutons, au commencement du XIIIe siècle.” Ezt a gondolatot építi tovább: Histoire des Roumains. Buc., 1937. III, 124—6. Vö. Hist. des Roum. de Transylv. et de Hongrie. I, 77.

székelyek megérkezésekor már réges-régen asszimilálta. A szászok is a románoktól vették volna át a szláv helynév-kincset.¹ Irga nem elégszik meg a székelység faji kisajátításával sem, neki a lelkük is kell: „a román és a székely lélek azonos” és vannak „látszat-székelyek” is.² Érvei közé felveszi az ősi trák altalaj gondolatát, ebből nőtt volna ki a székelykapu és a székely népművészet sok más jelensége. Bizonyos rokonságot vél felfedezni egyébként a székelyek és a mócok közt is. A székely népszokások, babonák, énekek, a pásztorélet, a székek intézményének tanulmányozását sürgős kötelességnek ítéli a román igazság bebizonyítására. Különösen az Olt völgye orthodox falvainak egyházi dolgait hangsúlyozza, ezek régebben — elszármazási helyüknek megfelelően — a moldvai Román városka püspökségétől függtek és sok fejedelemségbeli egyházi könyvet őriztek meg.³ Hangsúlyozza a településtörténet⁴ fontosságát. „Az erdélyi románok történetét faluról-falura kell megírni, papjaikkal és parasztjaikkal együtt, amiből kitűnjék, hogy *voltunk* és *miként* voltunk.”⁵ Helyesli a nagyszebeni metropolitának azt az intézkedését, hogy elrendelte az egyházközségi levéltáraknak székhelyére való központosítását.⁶

Rövid egynapos kiránduláson (1935) egész sor érdekes feljegyzést gyűjt össze a székelyföldi orthodox egyházközségek régi román könyveinek bejegyzéseiből. A hídvégi Nemes grófok irományaiból személyneveket

¹ Az 1926/27-i vita hatása alatt Irga óvatosebben nyilatkozik a székelyekről: „Leur caractère ultérieur magyar est indubitable.” *Hist. des Roum.* III, 127. — Óvatos abban is, hogy a hegyek neveinek kérdésében nem Opreanu gyenge tanulmányára (*Contribuțiuni la toponimia din finutul Săculor.* Lucrările Inst. de Geogr. al Univ. din Cluj. II, 1924–1925. 153–89.), hanem ellenőrizhetetlen általánosságban Timonra hivatkozik. Oláh-falut olyan formán nevezi Vlăhițanok, mintha ez a név ősrégi volna (i. h.). holott csak a román megszállás elején találták ki, amit maga Opreanu is elismer („botezat mai nou Vlăhița”) *Terra Siculorum.* Kolozsvár, 1925. 15). Egyébként maga Irga a székelyföldi új román helynevek egyik-másikát „hamis utánzatnak” („contrafacere”, *Neamul Rom.* 1925. 170. sz.) nevezte. A földközösség, sőt maga a székely lustră is román eredetű volna (*Hist. des Roum.* III, 128). Irgának feltűnően gyenge oldala a nyelvészet, ezen a téren baklövést baklövés után követ el. Jellemző a „sebes” szó esete. A „Segesvár” névben (!) mint román szót értelmezi mert — úgymond — magyarul nincsen jelentése (?) (*Neamul rom. în Ardeal și T. Ung.* II, 439.). Másutt (*Hist. des Roum.* III, 62.) már magyarnak ismeri el „gyors” jelentést is, ami nem akadályozza meg abban, hogy már a következő lapon meg ne állapítsa, hogy magyarul nincsen semmi jelentése („aucun sens en hongrois”). Irga előbb említett óvatosságára nézve a legjellemzőbb azonban, hogy nagy román történelmében már nem mer részletesebben kitérni az elszékelyesített románok kérdésére, inkább csak sejtelve „aussi sur d’autres Szekler” beszél (III, 26. 2. j.). E helyt jegyezzük meg, hogy a „székely” szó francia megfelelőjének sem a „Sicule”, sem a „Szekler” nem alkalmas, sokkal helyesebb volna a magyar hangértéket leginkább megközelítő „Sékeil”-t írni.

² „... des Szekler d'apparence.” *Pages sur les droits.* 21. l.: „ces faux Szekler... parmi ceux-ci, combien ne sont-ils pas nationalisés d'après une méthode qui a provoqué les protestations de toutes les nations civilisées” (?). I. m. 60.

³ I. m. 1–8.

⁴ Már 1902-ben a *Sate și preoți*-ban: „O istorie de sate și de preoți e istoria Ardealului românesc.” (I. h. 8)

⁵ *Inceputurile...* 15.

⁶ I. m. 7.

ír ki, hogy hordozóik románságáért kardoskodják. A valóban román nevek mellett vitás, vagy akár határozottan magyar nevek egész tömegét sajátítja ki fajtája számára.¹ Mulatságos tévedése az annyi sok idegen nyelvet ismerő Iorgának, aki svédül és portugálul tudott, de a szomszédos, és fajtájával sorsközösségben élő magyarság nyelvét meg nem tanulta, a következő. Málnáson egy templomi állványon (tetrapod) cirillbetűs faragott felíratot betűzget, de kénytelen azt a sok cifraság miatt olvashatatlannak minősíteni. Amit sikerült kisillabizálnia, leközlí: „Iacobo cinalto lancio Sainuval sivalta.”² Az olvasat nyilván nem egészen helyes, de ha magyarul értett volna, könnyen rájöhetett volna, hogy a székely készítő mesterek, Jakab és Jancsó Sámuel árulják el kilétüket. A cirill írás meg azért olyan erősen cifra, mert a jámbor székely atyafiak nem igen értették meg, amit idegen ízlés szerint faragtak bele oly ékesen a román templomi állvány fájába.

*

Iorgának a székelyekre vonatkozó tevékenysége a következőkben foglalható össze. Ő volt az, aki a román tömegben idegen elemként élő székelység múltjáról és román szempontból kíváncsi jövőjéről először alkotott sajátos elképzelést és ezt az elképzelést az írott és a beszélt szó minden eszközével népszerűsítette a román társadalom körében. Kettős célja a székely föld és a székely nép kisajátítása volt a román faj számára. E kettős cél szolgálatában a század legeleje óta gyártotta és gyűjtögette a „tudományos” érveket történelemben, néprajzban, földrajzban, nyelvészetben, statisztikában stb., egyszóval az élet minden terén. Sikertől kérdéssé tennie — de csak a román társadalom bizonyos rétege előtt — a székelyek faji mibenlétét és valószínűnek feltüntetnie egy olyan várakozás sikerét, amelynek képzelgés volta a józanul gondolkozó románok előtt sem maradhatott titok. Nem sikerülhetett elhíttetni főként magukkal a székelyekkel, hogy ők nem a magyar nemzet époly tagjai, mint a többi magyarok. Iorga tételének önmagában kellett összeroskadnia. Amint láttuk, ő maga sem bízott eléggé feltételezése valóságában. Támadtak azonban követői, akik tudományosnak minősített kezdeményezéseit tovább folytatták és jobb ügyhöz méltó buzgalommal kutatták az érveket a román haza megnagyobbításának lehetővé tételére.³

¹ Bordás Timár, Pásztor, Gazda, Kurta, Begoly, Berde, Benke, Varga, Tompa stb. I. m. 5—6. — V. ö. *Neamul Nostru* (Sepsiszentgyörgy) III. évf. 1936. márc. 29. sz., részletek egy igen értékes 872 lapból álló rengeteg hely- és személynévi tartalmazó birtokperi kihallgatási jegyzőkönyvből (1718). Iorga e lapból merített.

² *Inceputurile* ... 14. l.

³ A Iorga későbbi tevékenységével és a nyomában megindult román társadalmi törekvésekkel külön tanulmányban szándékozom foglalkozni.

Erdélyi Tudományos Füzetek

Szerkeszti Szabó T. Attila

Az E. M. E. kiadása

Pengő

Pengő

1. Rass Károly: Reményik Sándor	1.20
2. Párvan Bazil: A dákok Trójában	1.—
3. Bilyay Árpád: Gyulafehérvár Erdély művelődéstörténetében	1.—
4. Bilyay Árpád: A moldvai magyarság	1.20
5. Szokolay Béla: A nagybányai művésztelep	1.20
6. Balogh Ernő: Kvarc az Erdélyi medence felső mediterrán gipszeiben	1.20
7. György Lajos: Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája. 1925. év	1.50
8. K. Sebestyén József: A brassói fekete templom Mátyás-kori címerei	1.20
9. Kárcsönyi János: Új adatok és új szempontok a székelyek régi történelméhez	1.50
10. Gál Kelemen: Brassai küzdelmei a magyartalanságok ellen	1.50
11. Tavasz Sándor: Erdélyi szellemi életünk két döntő kérdése	1.20
12. György Lajos: Két dialógus régi magyar irodalmunkban	2.—
13. K. Sebestyén József: A Becse-Gergely nemzetség, az Apafi és a bethleni gróf Bethlen család címere	1.50
14. Ferenczi Miklós: Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája. 1926. év	1.50
15. Győrffy Elemér: A Supplex Libellus Valachorum	1.50
16. Rónay Elemér: Kemény János fejedelem halála és nyugvóhelye	1.50
17. György Lajos: Egy állítólagos Pancsatantra-származék irodalmunkban	1.50
18. Ferenczi Miklós: Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája. 1927. év	2.—
19. K. Sebestyén József: A középkori nyugati műveltség legkeletibb határai	2.—
20. Szabó T. Attila: Az Erdélyi Múzeum-Egyesület XVI—XIX. század kéziratos énekeskönyvei	1.50
21. Ferenczi Miklós: Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája. 1928. év. pótlásokkal az 1919—1928. évekről	1.50
22. György Lajos: A francia hellénizmus hullámai az erdélyi magyar szellemi életben	1.50
23. Kántor Lajos: Az Erdélyi Múzeum-Egyesület problémái	1.50
24. Gál Kelemen: A nemzeti nevelés román fogalmazásában	1.50
25. Tavasz Sándor: Kierkegaard szemlélyisége és gondolkozása	1.50
26. Papp Ferenc: Gyulai Pál id. Bethlen János gr. körében	1.50
27. Csúry Bálint: Néprajzi jegyzetek a moldvai magyarokról	1.50
28. Biró Vencel: Püspökjelölés az erdélyi román. kath. egyházmegeyében	1.50
29. Teleki Domokos gróf: A marosvásárhelyi Teleki könyvtár története	1.50
30. Hofbauer László: A Remény című zsebkönyv története (1839—1841)	1.50
31. Ferenczi Miklós: Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája. 1929. év	1.50
32. Gyulai Párkas: A Döbrentei-pályázat és a Bánk bán	1.50
33. Rajka László: Jókai „Törökvilág Magyarországon” c. regénye	1.50
34. Temesváry János: Hét erdélyi püspök végrendelete	1.50

35. Biró Vencel: A kolozsmonostori belső jezsuita rendház és iskola Bethlen és a Rákóczy fejedelmek idejében	1.50.
36. Szabó T. Attila: Az Erdélyi Múzeum Vadadi Hegedüs-kódexe	1.50
37. Kántor Lajos: Hidvégi gróf Mikó Imre szózata 1856-ban az Erdélyi Múzeum és az Erdélyi Múzeum-Egyesület megalakítása érdekében	1.50
38. Ferenczi Miklós: Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája. 1930. év	1.50
39. Balogh Arthur: A székely vallási és iskolai önkormányzat	1.50
40. György Lajos: Eulenspiegel magyar nyomai	2.50
41. Dömötör Sándor: A cigányok temploma	1.50
42. Kristóf György: Báro Eötvös József utazásai Erdélyben	2.50
43. Hofbauer László: Az Erdélyi Híradó története	1.50
44. Kristóf György: Kazinczy és Erdély	1.50
45. Asztalos Miklós: A székelyek őstörténete letelepülésükig	1.50
46. Varga Béla: Az individualitás kérdése	2.50
47. Kemény Katalin: Erdélyi emlékirók	2.50
48. Dömötör Sándor: Vida György facetiái	1.50
49. Oberding József György: A mezőgazdasági hitelkérdés rendezésére irányuló törekvések a román törvényhozában	1.50
50. Szabó T. Attila: Közép-Szamos-vidéki határnevek	1.50
51. Balogh Jolán: Olasz fallfestmények Gyulafehérvárt	1.—
52. Ferenczi Miklós: Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája. 1931. év	1.50
53. Kántor Lajos: Magyarok a román népköltészetben	1.50
54. György Lajos: Magyar anekdotáink Naszreddin-kapcsolatai	1.50
55. Veress Endre: Gróf Kemény József (1795—1855)	4.—
56. Kántor Lajos: Kölcsönhatás a magyar és román népköltészetben	1.—
57. Tavasz Sándor: A lét és valóság	2.—
58. Szabó T. Attila: Adatok Nagenyed XVI—XX. századi helyneveinek ismeretéhez	2.—
59. Imre Lajos: A falunvelés irányelvei	2.—
60. Veress Endre: A történelmi Báthory István király	2.50
61. Boros György: Carlyle	1.20
62. Juhász Kálmán: Két kolozsmonostori püspököt a XVI. században	1.50
63. Biró József: A kolozsvári Bánffy-palota és tervező mestere, Johann Eberhard Blaumann	2.—
64. Ferenczi Miklós: Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája. 1932. év	1.50
65. János Elemér: Az irodalomtörténetírás legújabb irányai	1.50
66. Kántor Lajos: Erdély a világháborút tökröző román irodalomban	1.50
67. Veress Endre: A moldvai csángók származása és neve	2.50
68. Oberding József György: A Kolozsvári Gondoskodó Társaság	2.—
69. Papp Ferenc: Gyulai Pál a kolozsvári ref. kollégiumban	2.—
70. Ferenczi Miklós—Valentiny Antal: Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája.	

1933. év	2.—
71. Balogh Jolán: Márton és György kolozsvári szobrászok	5.—
72. Kristóf György: Szabolcska Mihály Erdélyben	2.50
73. Lakatos István: Magyaros elemek Brahms zenéjében	1.20
74. Kristóf György: Eminescu Mihály költeményei	1.50
75. Biró József: A bouchidai Bánffy-kastély	2.50
76. Juhász Kálmán: Műveltségi állapotok a Temesközben a török világban	1.20
77. Rajka László: Jókai román tárgyú novellái	1.20
78. Venczel József: A falumunka és az erdélyi falumunka-mozgalom	2.—
79. Valentiny Antal: Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája, 1934. év	2.—
80. Biró József: Magyar művészet és erdélyi művészet	2.—
81. György Lajos: Anyanyelvünk védelme	1.20
82. Grandpierre Edit: A kolozsvári Szent Mihály-templom története	2.50
83. Balogh Ernő: Dr. Szádeczky-Kardoss Gyula	1.20
84. Kozsesa Sándor: Históriai ének Boes-kay Istvánról	1.20
85. Révész Imre: Méliusz és Kálmán	2.50
86. Szabó T. Attila: Zilah helynévtörténeti adatai a XIV–XX. században	2.—
87. Lakatos István: Az új magyar műzene	1.20
88. Rass Károly: A mi regényirodalmunk	2.—
89. Valentiny Antal: Románia magyar irodalmának bibliográfiája, 1935. év	1.20
90. Monoki István: Romániában az 1935. évben megjelent román-magyar és magyar időszerű sajtótermékek címjegyzéke	2.—
91. Szabó T. Attila: Níres–Szásznyires település, népesedés, népesedési és helynévtörténeti viszonyai a XIII–XX. században	2.50
92. Janesó Elemér: Nyelv- és társadalom	1.50
93. Gyárfás Elemér: Gyárfás Elek útnaplója 1844-ből	1.50
94. Jászay Károly: Magyar luteránus megmozdulások Cluj-Kolozsváron 1798–1861	1.50
95. Valentiny Antal: Románia magyar irodalmának bibliográfiája 1936. év	2.—
96. Kántor Lajos: Czegei gróf Wass Otília, az Erdélyi Múzeum-Egyesület nagy jótévedője	2.—
97. Szabó T. Attila: A transzylván magyar társadalomkutatás	1.20
98. Lakatos István: A román zene fejlődéstörténete	2.—
99. Szabó T. Attila: Kelemen Lajos tudományos munkásságának negyven éve (1897–1937.)	1.20
100. György Lajos: Dr. Bitay Árpád életrajzi adatai és tudományos munkássága	1.20
101. Szabó T. Attila: Dics helynevei	2.—
102. Valentiny Antal: Románia magyar irodalmának bibliográfiája, 1937. év	2.—
103. Makkai Endre–Nagy Ödön: Adatok téli néphagyományaink ismeretéhez	4.—
104. Szabó T. Attila: Bábonny története és települése (68 képpel)	4.—
105. György Lajos: Az „Erdélyi Múzeum” története (1874–1937.)	2.—
106. Fábrián Béla: Nagyrend helynevei	1.—
107. Herepei János és Szabó T. Attila: Levéltári adatok faépítészetünk történetéhez. I. Fatemplomok és haranglábak	2.—
108. Szabó T. Attila: Levéltári adatok faépítészetünk történetéhez. II. Székelykapuk és fazarak	1.20
109. Kristóf György: Az erdélyi magyar vidéki hírlapirodalom története a kiegyezésig	2.—
110. György Lajos: Dr. Rajka László élete és tudományos munkássága	1.20
111. Lakatos István: A muzsikuszitizáció Erdélyben	1.20
112. Valentiny Antal: Románia magyar irodalmának bibliográfiája, 1938. év	2.—
113. Domokos Pál Péter: Zemlén János kéziratos énekeskönyve (XVII. sz.)	1.20
114. Szabó T. Attila: A kalotaszegi nagybirtokok jobbágyságának szolgáltatása és adózása (1640–1690.)	2.—
115. Nagy Géza: Geleji Katona István személyisége levelei alapján	1.20
116. Kántor Lajos: Párhuzam az Erdélyi Múzeum-Egyesület és az Aszra inegalitásban és korai működésében	1.50
117. Palotay Gertrud: Árva Bethien Kata fonalas munkái	2.—
118. Imre Lajos: A közművelődés mint társadalmi feladat	1.—
119. Balogh Artúr: A Nemzetek Szövetsége húsz évi működésének mérlege	1.20
120. György Lajos: A magyar nábob	1.50
121. Sebestyén József: A Cenk-hegyi Braso-via-vár temploma	1.50
122. Valentiny Antal: Románia magyar irodalmának bibliográfiája, 1939. év	2.—
123. Szabó T. Attila: Újabb adatok és pótlások kéziratos énekeskönyveink és verses kézirataink könyvészetéhez	1.50
124. Ady László: Magyarokpus helynevei	2.—
125. Nyárády E. Gyula: Kolozsvár környékének mocsárvilága	2.50
126. K. Sebestyén József: Régi székely népi eredetű műemlékeink	1.80
127. Biró Vencel: Gr. Bathány Ignác (1741–1798).	1.—
128. Biró Sándor: A Tribuna és a magyarországi román közvélemény	4.—
129. Ferenczi István: Régészeti megfigyelések a fimes dacicus északnyugati szakaszán	4.—
130. Herepei János: A déli református iskola XVII. és XVIII. századbeli igazgatói és tanítói	2.50
131. Palotay Gertrud: Régi erdélyi himnuszok rajzok	2.50
132. Tóth Zoltán: Iorga Miklós és a székelyek román származásának tana	2.—

Megrendelhetők az Erdélyi Múzeum Kiadóhivatalában

Az 1–10, 16, 20, 27, 29, 47, 50, 59, 78, 97. szám elfogyott.

Az Erdélyi Múzeum

az EME Bölcsészeti, Nyelvi- és Történettudományi, Természettudományi, valamint Jog- és Társadalomtudományi Szakosztályának hivatalos közlönye. Az előfizetés tagoknak 10, nem tagoknak és kereskedőknek 12 pengő.

Kéziratok, ismertetésre szánt könyvek és a folyóirat szellemi részét illető tudakozódások a szerkesztőség (Kolozsvár, Király-u. 14), az előfizetés és a folyóirat szétküldésére vonatkozó kívánságok a kiadóhivatal címére (Kolozsvár, Brassai-u. 7) köldendők.